

דוגמאות אחדות לתעתיק

Ṭirat Çvi	או	Ṭirat C'vi	טירת צבי
Petaḥ Tiqwa	או	Petaḥ, Tiqwa	פתח תקוה
ṢAkko	או	ᶜAkko	עכו
		Even Y'huda	אבן יהודה
Zikron Yaṣaqov	או	Zixron Yaᶜaqov	זכרון יעקב
Rišon L'çiyyon	או	Rišon L'ciyyon	ראשון לציון
Ç'fat	או	C'fat	צפת
		Tél-Aviv	תל-אביב
		Mašžabbim	משאבים
B'ér Ševaṯ	או	B'ér Ševaᶜ	באר שבע
		Élat	אילת

הישיבה העשירית

ביום ב' באייר תשט"ו בשעה 10.15 — 12.45 לפה"צ בבית החלוצות בירושלים ובשעה 3.30 — 5.30 אחה"צ באולם קרן היסוד בירושלים.

ישיבת הבורק

הנוכחים: החברים האדונים בן-חיים, בנעט, הזו, וויסלבסקי, טור-סיני (יו"ר),

ייבין, כהן, פולוצקי, קלוזנר, ריבלין, שירמן, שמעוני.

החברים-היועצים האדונים ינון, לייבל, מירסקי, סדן, שלי, שנהר.

חברי הכבוד האדונים סלושץ, פיכמן.

המנהל האמרכלי הא' מנור.

חברי המזכירות המדעית האדונים איתן, דותן, מדן, ספן.

האדונים ברקוביץ, עגנון ושניאור הצטדקו על היעדרם; הא' הלקין בחו"ל.

סדר היום: א. אישור המונחים של המילון למונחי המכונות ושל המילון

למונחי המוסיקה

ב. הודעה על תרומה לבניין האקדמיה

ג. דיון בהצעת כללי התעתיק מעברית ללועזית

א. הא' טור-סיני: לפני הוועד לפרסומים הובאו לאישור שני מילונים,

שהוכנו ע"י ועדות מינוח של ועד הלשון: המילון למונחי המוסיקה

והמילון למונחי המכונות. המונחים שבמילונים אלה הוגשו בשעתם

לעיון לחברי ועד הלשון. לפי החוק אנו מציעים אותם לפני המליאה לאישור.

הצעת הא' טור-סיני נתקבלה. המליאה אישרה ללא התנגדות

את המונחים שבשני המילונים.

ב. הא' טור-סיני קורא את מכתבו של הא' ש"ז ולצמן מארצות-הברית. המביע את נכונותו לתרום 50 אלף דולרים להקמת בניין האקדמיה. את המגרש מעמידה לרשותנו האוניברסיטה העברית.

לפי הצעתו מנפה המליאה את כוחו של הוועד האמרכלי להמשיך בפעולות להקמת הבניין.

ג. הא' טור-סיני: הא' בן-חיים יסכם את עיקר הצעת הוועדה לתעתיק, אחר-כך יעירו את הערותיהם האדונים כהן ובנעט, ובתוך הוויכוח נדון בייחוד על העקרונות. ההחלטה צריכה להיות — מהו כיוון התעתיק: להביע את השקפתנו המדעית, או רק לסמן את הקריאה בקירוב, באופן שיוכל להחקבל לשימוש? אלה שני כיוונים שונים.

הא' בן-חיים: הצעת הוועדה מיוסדת על ניסיון עבודה של שנים, והיא מכוונת לפתרון שאלה לשון מעשית, הנוגעת בחוג רחב למדי של אנשי מעשה, ואינה מכוונת לפתרון שאלה מדעית טהורה, אף-על-פי שהוועדה טרחה, שיהיה אפשר לסגל את התעתיק המוצע לצרכים מדעיים יותר. אין הוא בא לשמש תחליף לכתב העברי, ולא להיות חומר לימוד בבתי-הספר התיכוניים. אני מניח, שרוב המתווכחים יסכימו, שאותיות לאטיניות בחוספת סימנים לא יכבידו על השיטה. הקושי הוא במה שיש שיטות יותר מדיי. שאלה אחרת היא הזיקה של התעתיק למבטא. למעשה נתלכדו לקבוצות שתיים או יותר אותיות. הוועדה לא יכלה לבטל את האותיות העבריות — בייחוד בתקופה זו, תקופת מיווג גלויות, ולכן נקטה בשיטה של אות כנגד אות. בשני סייגים: אינה גורסת הבעת אמות-קריאה, ואינה מבחינה בין סמך לשיין שמאלית, בעניין הניקוד נעשו הקלות. מן האקוויואלנטים הלאטיניים לתנועות העבריות קבעה 6 סימנים, ומהן הציעה אחד כרשות (סימן מבחין בין סגול לציירי). הצעת הוועדה מתבססת על העקרונות הבאים: 1) אות עברית מועתקת באות לאטינית אחת; אחד הנימוקים: הדגש החזק, שמציינים אותו ע"י הכפלת האות, עלול לגרום לכך, שכנגד אות עברית אחת תיכתבנה לפעמים 4 אותיות לאטיניות. 2) יש להשתמש באותיות לאטיניות בלבד, אין להכניס אות יוונית או אחרת; משכלו האותיות הלאטיניות — משתמשים בסימניכ. 3) ניצול כל אות לאטינית פשוטה (q) במקום קו"ף, זה כבר מקובל; x במקום כ"ף רפה).

אני מציע, שהוויכוח יתרכז בשאלות העקרוניות. בתחום השיטה המוצעת האפשרויות הן מצומצמות, ואם יוסכם על העקרונות — לא יהא צורך להתווכח הרבה.

הא' כהן: במכתב לחברי האקדמיה, שצורף להצעת הוועדה, כתוב ומוטעם שבהצעה זו מתכוונת הוועדה להסדיר את דרכי העתקת מלים עבריות לכתב לועזי בשימוש מוסדות המדינה (דואר, רכבת, סחר חוץ, דרכונים ומפות) ואין היא באה להציע כל תחליף לכתב העברי". יוצא מזה, שאין היא באה גם לתת תעתיק מדעי לכל פרטיו ודקדוקיו בשביל מחקר הלשון בלועזית, אף לא תעתיק מדויק ללימוד הלשון על כל גוני הגייה, אלא תעתיק מצומצם של שמות פרטיים, או שנעשו פרטיים, בשביל אלה, שאינם יודעים עברית, ואין כל כוונה ללמדם עברית ע"י כך.

הנה כן מוותרת ההצעה, ובצדק, על העתק מדויק של התנועות, על ההבדל בין ש ל-ס', ועל סימון אותיות נחות, אפילו הן מן השורש. השאלה היא, אם הוויתור על אלה מספיק, ואם לא כדאי, למען הקל תעתיק לא-מדויק זה לשאינם יודעים עברית, לוותר גם על סימון גוונים אחרים של הגי' לשון, שגם במקורם קשה להבדילם או אינם נשמעים בפי רוב העם. הנה מוותרת ההצעה, למשל, על סימון א' בראש המלה, אבל דורשת את סימון ע' באותו מקום, והשאלה: מה יוסיף לזר, לשאינו יודע עברית, אותו סלסול קטן לפני האות I בהעתקת המלה עיר: Ir או Ir^c — היבטא אותה אחרת מ-Ir, בלי אותו סימן?

הוא הדבר בסימון האותיות ב - ו, ח - כ, ט - ת, פ - ק, שגם בפי רוב דוברי עברית אין להרגיש את ההבדל ביניהן — כלום נצא ללמד את הזר דווקא לבטא את ההבדלים הדקים האלה, ודווקא בשמות פרטיים, שמקורם לא תמיד ברור, והוראתם כשהיא לעצמה על-פי רוב לא חשובה כלל? ממילא יבטא הצרפתי והאנגלי איש לפי מבטאו.

אבל יש עניין של מסורת, והיצר המדעי לחילוק ולמיון יתקשה לוותר על על כל ההבדלים, אפילו הם של צורה בלבד ואין בהם הכרח כל עיקר, ועל כן לא אעמוד על טענה זו בכללה אלא על צורות ההבדלה בלבד, אך קודם כל עליי להצביע על טעות אחת יסודית של בעלי ההצעה שלפנינו, והיא ניסיונם לקבוע מערכת של סימנים חדשים לסימון כמה אותיות עבריות ולהכניסם לתוך הא"ב הלאטיני — דבר שמכביד ומקשה ללא כל צורך את התעתיק, אף עומד בסתירה מפורשת להבטחה, שאין הכוונה כאן להציע כל תחליף לכתב העברי.

טעות זו מתגלית בשני כיוונים:

(א) בהצעה להעתיק את א ואת ע בסימנים מיוחדים ולהעמיד את אלה בין האותיות הלאטיניות — חידוש גמור בתעתיק הרגיל של העברית ללועזית, שהסתפק תמיד בסימון התנועות הקשורות באלה, כגון: Eliezer, Azriel, שכן הייתה הכוונה רק למסור את הגיית המלים, ולא ללמד עברית, ואילו לפי ההצעה שלפנינו צריך ההעתק להיות: Azriel, Eli'ezer^c — ומה טעם ומה צורך בכך? ולא נדבר על הפגימות החמורות מן הבחינה האסתטית, הבאות מריבוי סימנים יוצאי דופן בתוך סגנון הכתב הלאטיני.

(ב) בדעה, שיש להעתיק כל אות עברית רק על ידי אות לועזית אחת, ולא על ידי צירוף שתי אותיות, כנהוג בכמה מקרים בכתב הלאטיני — מה שהביא את הוועדה לידי הצעת סימני-תוספת שונים לכמה אותיות לאטיניות (אגב, לא תמיד לתפארת להן) והוא מיותר כאן לחלוטין, ועלול רק להכביד על העתקת המלים בדפוס, במכונת הכתיבה, וגם על קריאתן לזרים.

יארכו הדברים, אם אבוא לבחון כל פרט ופרט מן ההצעות האלה. אסתפק אפוא בהעמדת הצעה נגדית שלי בכל מקום שאין ההצעה שלפנינו נראית לי, א ר-ע, — את הכללים של אלה יש, לדעתי, לבסח כך:

(א) את א מסמנים לפי התנועה הקשורה בה: א, א, א, a — א, א, — e, או — o, או — u, וכו'.

(ב) א אחרי שווא מסומנת ע"י גרש (apostrophe) ('): יג'אל — Yig'al, וזה שלא להכשיל את הקורא, שיחבר את האות השוואית עם התנועה שלאחריה ויקרא Yi-gal. הוא הדין בא' שוואית: נאָדָרִי — ne'dari.

ג) א נחה - כמו ה, ו, י נחות - אין מסמנים.
 כל הנאמר בא' (א - ב) כוחו יפה גם בע'. השאלה היא בע' סופית
 חדלת-נקודה, אם יש לסמנה או לא. כפי שנהוג עד עתה: 'Geva או Geva'.

ח. ט ו - ת, כ, ש, צ - לאלה אני מציע:

ח - x, כדי להימנע מכל תוספת-סימן ל-h.

ט - t פשוטה, ו-ת - th כנהוג עד עתה. ואם אנחנו מעתיקים Petrus -
 פטרוס, ו-Theodor - תיאודור, הלא ההפך גם הוא נכון, אף מחייב.

כ - kh, בהתאם לכ - k, וכן

ש - sh, בהתאם ל-ש, ס - s, וכן אפשר להוסיף

צ - c, צ' (טש) - ch.

העיקר כאן, שלא ליצור אותיות חדשות, אלא לסמן ע"י תוספת h את
 הצליל הקרוב לאות הקודמת. כנהוג בנהוג בכמה שפות שכתבן לאטיני. וקרוב
 מיוחדת לתוספת זו כאן, שהיא על דרך האנגלית. הנפוצה מאוד בעולם ועשויה
 להקל את הקריאה לרבים.

שווא נע. - יש לשבח את הוועדה, שמצאה לנכון לסמן את השוואנע
 בגרש (') ולא ב"e, המטעה את הקורא. אבל יש להוסיף, שסימונה הוא במקרים
 רבים רשות (הרבה יותר מסימון הצירה ע"י e, הראוי יותר להקפדה), שכן כל
 עניין השווא הנע זקוק לבדיקה רחבה לרגל השינויים שחלו בו בהמשך הזמן בפי
 רוב העם. עד שההקפדה היתרה בו בכל מקום נשמעת כמלאכותית. אי אפשר לי
 להרחיב כאן את הדיבור בעניין זה, אך מקווה אני, שעוד תהיה לי ההזדמנות
 לכך. ואשר לסימן הגרש, אין דעתי כדעת הוועדה, שיש ליחדו רק לסימון השווא
 הנע. אין הוא בא לסמן אלא שיש הפרדה והפסקה קלה בין שני הגיים ולשם כך
 עשוי הוא לשמש גם במקרים אחרים.

הדגש. - סימון הדגש (החזק) בתעתיק ע"י הכפלת האות הדגושה נהוג
 מקודם, אבל לדעתי יש לקבוע שני יוצאים מן הכלל:

א) הדגש אחרי ה"א הידיעה ואותיות בכלים שלפני השם: Hagalil (לא)
 Lamerxav, (Haggalil) (לא) Lammerxav.

ב) י וגם ו דגושה: ציון - Ciyon (לא) Ciyon, חוה - Xawa (לא) Xawwa,
 שכן גם y גם w כפולות הן מעיקרן.

עד כאן הערותיי, ועוד אוסיף, שאף כי השעה דוחקת, אין לנהוג חיפזון
 בדבר. מוטב לדחות קצת את הפתרון ובלבד שיהיה שלם או קרוב לשלמות
 וייתן לנו תעתיק יעיל ונוח לשימוש.

הא' בנעט: כללי התעתיק מעברית ללועזית יש לקבוע לפי עקרונות אלה:
 1. על תעתיק עברי-לועזי (ביתר דיוק: תעתיק מכתב עברי לכתב לאטיני)
 למלא שתי דרישות:

א) הוא צריך להיות מותאם לצורכי השימוש של מוסדות ממשלת ישראל
 ומוסדות המנהל המקומי בארץ;

ב) הוא צריך להיות מותאם להבנתו ולצורכי שימושו של הקורא והכותב
 הרגיל בארץ ובחוץ-לארץ, כי לא ייתכן, למשל, ששמו של אזרח ישראלי יופיע

על דרכונו בתעתיק לועזי מסוים, והוא ישתמש בחיי יום-יום בארץ ובחול בתעתיק אחר, מפני שהתעתיק הרשמי מביא לידי ביטוי מסולף של שמו או מכיל סימנים בלתי-מובנים שאין להשמיטם.

2. מן הדרישה הראשונה נובע, שעל התעתיק לאפשר שחזור אוטומטי מדויק אל האות העברית. לפיכך רצוי, מלבד ההבחנה בין טי"ח לתי"ו. כ"ף וקו"ף וכיו"ב, שהתעתיק יבחין למשל בין סמ"ך לשי"ן שמאלית ובין אל"ף לה"א, ה"א ליו"ד בסוף המלה (כגון עקביא—עקביה, מעשה—מעשי).

3. הדרישה השנייה מחייבת:

(א) להשתמש בתעתיק המקרב גם את הקורא הפשוט ככל האפשר אל ביטוי המלים והשמות העבריים שדומה לביטויים הרווח בארץ (לכן לא ייתכן $x = \text{כ"ף}$ רפה, c או $\zeta = \text{צד"י}$, כגון Soxnut = סוכנות, או macca או maqqa = מצה);

(ב) למעט ככל האפשר בסימני הבחנה בין אותיות ולשים לב לכך, שלא תיגרם תקלה ע"י השמטת הסימנים, אשר בוודאי תהיה שכיחה מחוץ לתחום השימוש המדויק בשיטה (לפחות בספרות ובעיתונות של חו"ל);

(ג) להימנע מסימנים ואותיות, העלולים לגרום מבוכה לקורא הפשוט, כגון סימן אל"ף, התופס מקום של אות שלמה; q כסימן לקו"ף עברית, אשר אמנם חוסך סימן הבחנה, אבל מבלבל את רוב הקוראים, שהם רגילים לראות q יחד עם u אחריה ועשויים להוסיף u זו שלא מדעת הן במבטא והן בכתיבה (Quabbala במקום Qabbala וכיו"ב).

4. כיוון שערכן הפוניטי של אותיות הכתב הלאטיני וצירופיהן אינו שווה בכל הלשונות המשתמשות בכתב זה, יש לבסס את התעתיק על מבטא אותה הלשון הלועזית, ששימושה רווח ביותר בארצנו שיחסינו עם דובריה הדוקים ביותר, כלומר הלשון האנגלית. מסיבות מובנות אין זה נוגע אלא לעיצורים.

5. שיטת התעתיק, האוסרת הבעת הגה אחד ע"י יותר מאות אחת — רבה חשיבותה בתחום המדע הבלשני. אולם לגבי המטרות המעשיות של תעתיק עברי-לאטיני מחוץ לחיבורי מדע היא גוררת אחריה מגרעות קשות מסוג אלה שצוינו לעיל. להלן מוצעים צירופי-אותיות מעטים, מקובלים זה זמן רב, לייצוג הגיים בודדים בעברית (kh = \bar{h} רפה; tz או ts = צד"י; sh = שי"ן ימנית). במסגרת המוצעת יקרה אך לעתים רחוקות מאוד, שיוכל להתעורר ספק, אם אחר הצירופים מורה על הגה אחד או על שני הגיים. אך גם לספק זה אפשר למצוא תרופה. ב-Jewish Encyclopedia חיברו את שתי האותיות המביעות הגה אחד ע"י קו אופקי מתחת לשתיהן (Shabbat; berākha). לאור נדירותם המופלגת של מקרי הספק אולי אין צורך בכך, ויספיק להכניס קו אופקי קטן בין שתי האותיות של צירוף רגיל, כשהן מציינות, כיוצא מן הכלל, שני הגיים נפרדים (yits-har = יצהר, ולא יתשר, — אם יוחלט על ts = צד"י). דרך זו יעילה יותר גם מפני שהיא יכולה להתקיים אף בשימוש בלתי-מדויק של התעתיק (ע"י לעיל, 3 ג), שבו יושמטו סימני ההבחנה הצמודים לאותיות.

6. שמות עצם פרטיים (גם שמות מוסדות וכיו"ב) שבאו בטקסט עברי רק בתעתיק משפה לועזית — יש לכתבם, גם במסגרת התעתיק העברי-לועזי, בצורתם המקורית: Herzl (ולא Hertzal או כיו"ב).

ועתה — כמה הערות לפרטים :

1. לאות א, הערה 1. אני מציע: אין מסמנים את האל"ף בראש התיבה לעולם; ולא בתוך התיבה, כשהיא באה אחר שווא נע; ולא בסוף התיבה, כשהיא באה אחר קמץ.

לפי עקרונות 2) נראה לי רצוי לסמן את האל"ף גם בסוף התיבה (כגון בריא; יבוא; מלוא), אף-על-פי שלא אל"ף זו אין ערך פוניטי. אחרי קמץ היא מיותרת, אם מסמנים ה"א בסוף התיבה. אולם אפשר לסמן גם אותה, כדי שהכלל יהיה פשוט.

מקרים מעין יחזקאל (או הראובני) הם יוצאים מן הכלל; אלפיים אלו אינם אף בגדר אימות קריאה לאמיתו של דבר.

2. לאות א, הערה 2 ולצורת האות בכלל: אני מציע להשתמש בסימן הישן 'spiritus lenis', מעין עיגול פתוח לצד שמאל. סימן זה יוכל להתקיים על יד סימן דומה למייצג השווא הנע, המוצע ע"י הוועדה, אם סימן זה ייכתב בצורת מתג עליון, היינו קו קטן ישר מאונך בין ראשי האותיות. שיהיה שונה למדי מסימנו המעוגל של האל"ף.

אמנם, אין ספק שבשימוש בלתי-מדויק של תעתיקנו (ר') לעיל בדבריי, עקרונות 3 ב) סימני האל"ף, העי"ן והשווא הנע כולם יופיעו באותה הצורה (apostrophe), אולם לא תהיה בזה כל תקלה לגבי המבטא.

הכנסת אות חדשה ממש בתוך האל"ף-בית הלאטיני, כפי שמוצע ע"י הוועדה, תהווה מכשול קשה לחיקוי תעתיקנו בשימוש בין-לאומי עממי (ר') עקרונות 3 ג) וגם בשימוש ביבליוגראפי-ספרני.

השימוש בספרה 3 בתוך התיבה יבלבל את העין ויכער את צורת הכתב מבחינה אסתטית.

3. לאות ה: אני מציע להשמיט את ההערה (ר') עקרונות 2).

4. לאות כ (רפה): אני מציע את הצירוף המקובל kh או kh (ר') עקרונות 3 א, 5).

5. לאות ע: אני מצטרף להצעה העיקרית של הוועדה (ר') עקרונות 3 ג, לפרטים 2).

6. לאות צ: אני מציע tz (tz) או ts (ts). הצירוף ts הוא מדויק יותר מבחינה פוניטית, והוא מקובל כתעתיק לאות הרוסית המתאימה בביטוייה לביטוי האשכנזי של הצדיי; אולם תעתיק tz יהיה קרוב יותר להבנת חלק גדול מבני עמנו ומתאים לתעתיק הרווח של שמות נפוצים מאוד כגון כ"ץ, ש"ץ, מ"ץ.

לענין התעתיקים המוצעים ע"י הוועדה ר' עקרונות 3 א.

7. לאות ק: k או ḳ בהתאם למה שיוחלט על סימון האותיות חיית וטיית.

ר' עקרונות 3 ג. האות q היא רק מעין שארית פֶּאֶסִילִית מתקופה קדומה בתוך הכתב הלאטיני, והיא בלתי-טבעית בהחלט בלי קשר עם ן. שימושה המדעי כתעתיק של קו"ף הוא ישן למדי; אעפ"כ אף אנציקלופדיות מדעיות כגון Encyclopedia of Islam ו־Jewish Encyclopedia נמנעו ממנו והשתמשו באות k.

כדי להקל על הקריאה. — הנימוק של ערבוב עם סימון הכ"ף הרפה בטל עם ההצעה 4 דלעיל.

8. לאות ש': אני מציע sh או sh (ר' עקרונות 3 ב, 4, 5).

9. לאות ש (שמאלית): אני מציע את הסימן המקובל s' (ר' עקרונות 2).

10. למערכת התנועות, (7) (שווא נע): אני מציע מתג (D'vir) ר' לעיל, לפרטים 2.

דוגמאות אחדות מדוגמאות הוועדה:

Tirat Tz'vi (T's'vi)

Petalḥ Tikwah

Zikhron (Zikhron) Ya'aqov

Rishon (Rishon) L'tziyyon (L'tziyyon, L'tsiyyon, L'tsiyyon)

Tz'fat (Tz'fat, Ts'fat, Ts'fat)

Mash'abbim (Mash'abbim)

הא' שלושין: הסימנים המיוחדים הנוספים רק מקלקלים, כי הגויים לא ישובו על מדוכת לימוד אותיות מיוחדות בשביל ביטוי נכון של העברית ואינם זקוקים לה. באמת אין כללים קבועים בהעתקת הברות מעברית, ואפילו תרגום השבעים מעתיק אותם השמות פעם כך ופעם בצורה אחרת. ביחס ללשונות החיות אין תועלת לקבוע נוסח כולל לתעתיק, מפני שכל לשון חיה יש לה מבטא מיוחד לה לכל אות והברה, ואין הצרפתי מבטא אפילו את האותיות הלאטיניות באותה הצורה הפוניטית שמבטא אותן האיטלקי, האנגלי וכו'. יוצא מן הכלל הרוסי, שהוא הולך אחרי הגרמני ופעמים אחרי היווני, אבל ביווני עצמו חלו שינויים מימי קדם ועד יוון שבדורנו. בדבר האותיות הכפולות הנה הספרדים והאיטלקים, שקבעו בדורותינו כתיב פוניטי קבוע, לא דאגו כלל להכפלת אותיות אפילו אותן של השורש — בכתיב, והלשון נקראת ומובנת לכול בלי נזק להבנתה. האות x שגם בלשונות החיות יש לה הוראות שונות אינה מועילה אלא מקלקלת את הצורה ואת ברירות המבטא גם יחד.

הא' ייבין: השאלה של קביעת כללי התעתיק דחופה היא ביותר: מחלקת העתיקות ומחלקת המדידות נתקלות בזה יום-יום, לא הוציאו לאור מפות לועזיות בגלל היעדר שיטת תעתיק אחידה וקבועה. שאלת המבטא צריכה לרדת מעל הפרק, בכל שיטה שחיה לא יקראו הגויים נכון. אבל חשוב שיהיה אפשר להבחין באמצעות התעתיק בין „חרן“ ל„הרן“. מציע להוסיף על כללי התעתיק 3 אותיות: ג, ז, צ.

הא' טורסיני: המטרה היא להעתיק עברית באותיות לאטיניות. בעיקר הדברים נוטה אני לדעת הא' כהן. אין צורך להעתיק את הכתיב העברי. יש להבחין בין טי"ת לתי"ו, חיי"ת לכי"ף, אך השאלה היא — אם אפשר להביע זאת בתעתיק. את מבטא השם „יעקב“ לא ילמד הזר משום תעתיק, שום סימן לא יעזור ללועז להבחין בין חרן להרן. את השם הידוע „ציון“ לא נשנה בתעתיק מן המקובל (Zion), אולם את השם הפרטי לאיש „ציון“ נכתוב לפי מה ששומעים

במבטא. אין חשש לכתוב שי"ן — sh. השאלה — מה נכון: ts או tz? אפשר להשתמש ב־c ולהנהיג את סימן ה־cédille בשעת הצורך. דגש יש לכתוב, משום שניתן להיכתב. אין לעמוד על העיקרון, שסימן מסוים יביע רק אות עברית אחת בלבד. אין אסון, אם לא ידע הלועז איך נכתב Tamir בתי"ו או בטי"ת — גם אנו איננו יודעים מתוך התעתיק העברי, איך נכתב השם שקספיר באנגלית. התעתיק הוא מקורב ולא יותר.

הא' שירמן: אני שמח, שרוב הדברים שעלו בדעתי כבר השמיע הא' טוריסיני. יש לזכור, שהתעתיק נועד גם לזרים (שלטים, דרכונים). התיירים לא ידעו לקרוא. הכנסת x מטעה (hoxma ייקרא hoksma). יש לוותר על הכלל: אות אחת כנגד אות אחת. בשפות אירופה אין מדייקים כל כך בטראנסקריפציות. עלי להעיר בנוגע לתעתיק של השווא הנע. אני רואה מיעוט־דמות בזה, ששווא נע יצוין ע"י סימן הגרש בלבד. סימן זה מסמן השמטה או קיצור. מיעוט ניכר בארץ מבטא את השווא הנע. יש לסמן אותו ב־e, ולשם הבחנה בין סוגי e השונים אפשר להשתמש ב־accent grave ו־accent aigu.

הא' בנעט: המטרה היא — שיהודי, הרואה עברית בטקסט לועזי, ידע למה מתכוונים בכתוב. הכול תמימי דעות, שיש לעשות את השיטה פשוטה יותר. אם נסתפק בתעתיק פשוט, אולי כדאי להציע נוסף על זה קווי-הדרכה לכתוב יותר מדויק. אין להתעלם מן הקיים בארץ, אף-על-פי שהשיטות הן שונות. יש כבר נוהג (למשל ש—sh מקובל מאוד). הקטלוג של הספרייה הלאומית נוהג לפי שיטת Jewish Encyclopedia, המקובלת גם בספריות אמריקאיות ונמצאה יעילה — ואין להתעלם ממנה. בנוגע להצעה ק-q: יש לחשוש, שהקוראים והמעתיקים יוסיפו שלא במתכוון אחרי ה־q — "u".

הא' בן-חיים: רבים הסכימו, שיש צורך להבחין בין אל"ף לעי"ן, חיית לכיף וכו'. חלק ניכר של הציבור מבחין היום בין הגאים אלה. התעתיק אינו מכון רק לצרפתים ולאנגלים. זוהי שאלה אדמיניסטרטיבית בארץ. באנו במגע עם האנשים המעוניינים — הם משתמשים בכל מיני סימנים — גם בנקודה מתחת לאות. הם רוצים רק הדרכה קבועה. העתקת ש—sh דרך משל, תגרום לצורות כגון: Hashshifṭa (=הִשְׁפָּה); המלה mishar (=מסחר) תיקרא: מישר.

הא' פולוצקי: ברור, שהאלף-בית הלאטיני אינו מספיק, ומוכרחים להשתמש בסימנים נוספים. הסימון למטה ולמעלה מכער. יש לדרוש שיטה עקיבה, שתמיד ימלא בה סימן מסוים תפקיד שווה. כל האלפאביתות ההיסטוריות גרועות הן. איני יכול לקבל שיטה, שבה ה־h תביע כל מיני הגאים (גם הגה ה־ה, גם את ריפוי ה־כ"ו וגם את ההבדל ס"ס—ש"ש). איני נלהב מן הסימנים הדיאקריטיים. העיקרון צריך להיות: לנצל את כל האותיות הלאטיניות. הגישה לענין x במקום כ"ף רפה היא סובייקטיבית: לרוסים למשל אינו מוזר השימוש ב־x. בסיכום: עם כל המגרעות, הצעת הוועדה היא הטובה ביותר.

הא' שמעוני: דבר אחד לא הוחזר: אם שואפים לכך, שהקוראים בלועזית ידעו לבטא כראוי, או — שידעו לשחזר, יש כאן ערבוביה. יש רצון, שהקורא ידע לבטא בדיוק בעברית. כבר הזכירו את העובדה, שהרכב היישוב השתנה. רוב היישוב היום יודע להבחין בין עי"ן לאל"ף, תי"ו לטי"ת, אבל העדות לא ילמדו עברית מן התעתיק, ולא חשוב איך יקרא היהודי בארץ.

הא' טור-סיני : לא נכריע עכשיו בשאלה. אני מציע, שהעניין יימסר שוב לדיון בוועדה. הכיוון הוא: לחפש דרך פשוטה — אולי דרך פשרה. אולי לא כדאי להצביע, אלא לתת לחברים שהות לחשוב.

הא' ייבין: כחבר ועדת התעתיק אני מתנגד להחזרת ההצעה לוועדה. ההצעה היא תורה שלמה, שאפשר לקבלה או לדחותה, אבל אי אפשר לשנות חלקה. הא' בן-חיים: הדבר כבר בשל וקשה לדחות עוד. יש להגיע לפתרון. עכשיו לא תיפול ההכרעה, אבל נצביע על כיוונים. עוד בישיבה זו נחליט על הכיוון.

ישיבת אחר-הצהריים

הנוכחים: החברים האדונים בן-חיים, בנעט, הזו, טור-סיני (יור), ייבין, כהן, פולוצקי, ריבלין, שירמן, שמעוני. החברים-היועצים האדונים לייבל, מלמד, סדן, שלי. חבר-הכבוד הא' סלושץ. המנהל האמרכלי הא' מנור. חברי המזכירות המדעית האדונים איתן, דותן, מדן, ספן.

הא' כהן: איני מתנגד לכך, שכל אות תהיה מסומנת בסימן לאטיני מיוחד, לרבות האותיות הגרוניות, חוץ מהאותיות אלף ועיין. את האלף יש למסור כתנועה לפי הניקוד שלה. באמצע המלה, אחרי שווא, יש לסמנה בגרש. העיין דינה כאלף. ואם בכל זאת ירצו לסמנה באמצע המלה, יסמנה ע"י גרש. אין להכביד ע"י שימוש בסימנים מיוחדים מלבד האותיות, ואין לנו לקחת למופת שפות בעלות כתב לאטיני, שבהן מעתיקים מלה משפה לאטינית אחרת לפי אותיותיה בכתיב המקורי ומכשילים את הקורא. כגון: השם „דון-קיוט” מן הספרדית — הצרפתים קוראים „דון קיוזוט”, והגרמנים „דון קישוט”. ואילו הרוסית, שאותיותיה אחרות, מעתיקה כנכון: „דון קיוט”. העיקר הוא, שהלועזי יבטא בקירוב כפי שאנו מבטאים.

הא' סלושץ מציע שהוועדה תעיין בשיטות הכתיב של הספרדים והאיטלקים, שתיקנו בסוף המאה הקודמת את כתיביהם וביטלו את האותיות הכפולות.

הא' טור-סיני: אנו מתכוונים לנכרי, בין בארץ ובין בחו"ל. קשרינו התרבותיים בראש וראשונה עם האנגלית, ובשורה שנייה עם הגרמנית והצרפתית ויתר השפות הרומניות. כיצד להעתיק לסלאבית, זה עניין בפני עצמו. ודאי וודאי לא יוכלו ללמוד מכאן, כיצד לבטא את שפתנו בדיוק, ואין זו מטרת הכתיב. השאלה המרכזית היא, אם יש להשתדל לקבוע את התעתיק, שישתמש באמצעים המקובלים בשפות האירופיות, או שלא יסתפק בסימנים אלה אלא יוסיף סימנים בלתי-מובנים.

הא' סדן: התעתיק ייקבע גם לצורך פנים: רחובות, מכתבים וכו'. להחלטות, כגון ביטול הדגש, ביטול השווא הנע ושטוש ההגאים המיוחדים עלולות להיות גם השפעות מזיקות כלפי פנים.

הא' טור-סיני: העברית היא לשון חיה, ותעתיק של שמות רחוב אינו יכול להיות גורם משפיע. גם לעתיד יהיו דיאלקטים בלשון. לשון הדיבור הולכת לקראת כיוון אחד, והלימוד יהיה בעל-פה ולא ע"י ניקוד וכדומה.

הא' ייבין: הבעיות העומדות להכרעה הן שתיים: (א) אם יש להסתפק במה שאפשר להביע בכתב הלאטיני; (ב) אם יש להשתמש דווקא באות אחת להבעת הגה אחד, או שאפשר להשתמש בצירופי אותיות. את שאר הפרטים אפשר למסור לוועדה.

הא' שירמן מציג את השאלה בנוסח: „אם יש להשתמש באותיות הכתב הלאטיני ובקצת יוצאים מן הכלל, כגון גרש“.

הא' בן-חיים: עלינו לדון בשאלה מבחינת העברית, ולא מנקודת-ראות אוצר האותיות הלאטיניות. השאלה היא, אם כל אות עברית תסומן ע"י סימן גראפי מיוחד, אח"כ נחפש, כיצד אפשר להביע זאת באותיות לאטיניות.

הא' טור-סיני: אילו הייתה לכל הגה אות לאטינית מתאימה, היה הדבר פשוט. אין חייט ועיין בלאטינית הרגילה, השאיפה, כפי שהביע הא' בן-חיים, עומדת לפנינו, אבל הביצוע אינו אפשרי. מוטב שנאמר, שאנו מוותרים על מיטת סדום זו, שעל כל אות עברית להיות מובעת באות לאטינית אחת. ניכשל אם נחליט החלטה, שהקהל לא יוכל לעמוד בה.

הא' בן-חיים: השאלה שאנו מצווים להכריע בה קודם כול, היא, אם לכל אחת מ-25 האותיות (כ"ב האותיות בתוספת 5-5-5) שלנו יהיה סימן מיוחד או לא. שאלת אופן הסימון, אם באות לאטינית אחת או יותר, חשיבותה פחותה בעיניי מזו.

הא' שמעוני: כדאי להפלות בין אותיות הכרחיות ובלתי הכרחיות. אין הכרחי להבדיל בתעתיק בין אל"ף לעי"ן, בין כ"ף לקו"ף, ט"ית לתי"ו, אבל בין ה"א לחי"ת מוכרחים להבדיל. כשנבדיל בעברית בין אל"ף לעי"ן וכו', נדאג גם לשינוי התעתיק.

הא' מלמד: אין לוותר על אותיות, אם לא נמסור בתעתיק אל"ף ועי"ן, אין סיכויים שאדם מישראל, הלומד עברית ונעזר בתעתיק, ילמד פעם לבטאם.

הא' טור-סיני: אנו כותבים כאן בשביל הזר, ולא בשביל לומד העברית. את העברית יש ללמד כשפה חיה.

הא' שלי מזהיר מפני הכנסת סימנים מרובים ואותיות נוספות לתעתיק השימושי: התעתיק המוצע על ידי הוועדה יפה לספר לימוד הלשון העברית, או לספרי מחקר ומדע לועזיים, מקום שיש ליתן ללומד מקסימום של אפשרות, להבחין בין גוני ההגייה של הלשון הנלמדת, ראה רשימות התעתיק במילונים ובספרי לימוד לועזיים שונים, שסימניהם מותנים לאותו ספר, והמעין טורח לקלטם ככל שהוא מפליג בספר.

ואילו אנחנו חייבים לדאוג גם, ואולי קודם כול, לצורכי יום-יום המיוחדים שלנו, כגון מתן אפשרות ליהודי העולה, התייר היושב בגולה ולבו עמנו, לדעת, בקלות, ולבטא שמו של יישוב עברי או של אדם עברי הרשומים, למ ענו, באותיות לאטיניות על גבי שלט או נייר. מספרם של יהודים אלה ילך וירבה וקשרינו עמם, בדור הזה ובדורות הקרובים, חשובים לנו לאין ערוך מכל קשר

אחר עם החוץ. כמעט כולם מצויים אצל הקריאה האנגלית, ורק מיעוט שבמיעוט בני ארצות מזרח אירופה והבלקן. היש בידם כל המינים והאותיות הללו, שבמלים [Azrişel, Çemal], Çadoq? הוא הדבר, למשל, במתן אפשרות לפקידי גבולות ומכס ורשויות מדינה ומוסדות כספיים שבחוץ-לארץ לקרוא בקלות את השמות הנ"ל בדרכון ישראלי או באיגרת אשראי וכיו"ב, ולדרוש אותם בתיק המתאים? אין ספק, שהדבר ישמש מכשול והטרדה. ריבוי הסימנים הזרים אף ירבה שיבושים בקשרי הדואר ויכביד על הדוורים.

למען כל אלה חייב תעתיקנו להישאר בתחום הא"ב הלאטינית, כפי שהיא הגויה ע"י הרוב המכריע של היהדות, ובמקום שאין לאות שלנו חברה באות לאטינית אחת - נוסיף לצירף שתי אותיות על דרך האנגלית sh לשי"ן ו־ts לצד"י, כאשר נהגנו עד כה. על הקשי לקרוא מלה כגון mishar (ספק "מסחר" ספק "מישר")? ניתן להתגבר ע"י סימן מיוחד לשווא נח. ואין כל רע שיהיו לנו שני תעתיקים, אחד לשימוש יום יום ואחד לצורכי מחקר ומיפוי מדעי. גם ארצות אחרות אינן נוהגות תעתיק מדעי בעסקי יום-יום שלהם.

הא' ב"ךחיים: דובר כאן על "מעשיות". נוכחנו שכל מה שהוא הגיוני ועקיב - מתקבל. דברים לחצי ולרביע - אינם מתקבלים. אין אנו מציעים דבר חדש. יש באנגליה חברה גיאוגראפית, שיצרה תעתיקים באותיות אנגליות לשפות זרות, גם לעברית, לרבות האותיות עי"ן והי"ת. במפות אנגליות נמצא באר"עקב בתעתיק שיביע עי"ן וקו"ף, ובמפות ישראליות לא נמצא? הובעו כאן חששות, שמא לא יקבל הקהל את התעתיק שהוועדה הציעתו. חוסר אומץ הוא בנו להסס "שמא הקהל לא יקבל". כל החלטה שתתקבל צריכה להיות עקיבה וברורה. אין לחשוש מן הקהל ומן העיתונאים. אין זה נימוק. גם חברי האקדמיה הם חלק מן הקהל, ועל האקדמיה להדריך את הקהל בשאלות הלשון, ולא להיפך. התצעה שעלינו לדון: היש ליחד לכל סימן גראפי שלנו סימן לאטיני או לא?

הא' ייבין: השאלה היא: אם נסתפק ב"14 אותיות מתוך הא"ב העברי ונמחק 8 אותיות אלו אינן ניתנות לתעתיק בכתב לאטיני. ואם אנו אומרים שאיננו מוכנים למחוק - הכרחי להשתמש באמצעים מלאכותיים. וזה הדבר העומד להכרעה.

הא' כנעט: מציע ליצור שיטה מבוססת על לשון אחת, שתיתן, גם בלי סימנים מיוחדים, את מקסימום ההבעה הנכונה בעברית. שיטה זו תושלם לצרכים מדעיים מיוחדים.

הא' טור-סיני: נביא את הדבר להצבעת ניסיון, שתחייב רק אותנו ואת הוועדה. מציע להצביע על שתי ההצעות הבאות:

(א) המליאה מקבלת את הצעות ועדת התעתיק, בהוספת הצעות תיקון משלה, והוועדה תחזור ותעיין בהם.

(ב) המליאה איננה מקבלת את הצעות הוועדה, ויש לעבד הצעת תעתיק חדשה, להשתדל ולקבוע את התעתיק, שישתמש באמצעים הנוהגים בכל השפות האירופיות ללא סימנים בלתי-מובנים, מתוך מגמה למסור, עד כמה שאפשר, את ההגאים העבריים במילואם.

ההצבעה בעד הצעה (א) (הצעת הוועדה) 4 קולות בעד הצעה (ב) 6 קולות.

הא' טור-סיני: כולנו מודים למחברי ההצעה הנוכחית על טרחתם, אלא שמטעמים מעשיים אנו רואים אחרת. מציע להוסיף על חברי הוועדה הקיימת את האדונים בנעט, כהן, טור-סיני, שירמן. ההצעה נתקבלה.

הישיבה האחת-עשרה

ביום י"ג בתמוז תשט"ו בשעה 10.15—12.30 לפה"צ בבית החלוצות בירושלים. הנוכחים: החברים האדונים בן-חיים, בנעט, ברקוביץ, הזז, טור-סיני (יו"ר), ייבין, כהן, קלוזנר, ריבלין, שירמן, שמעוני, שניאור. החברים-היועצים האדונים בורלא, בן-נון, ברגרין, ינון, מלמד, פרץ, שלי. חבר-הכבוד הא' סלושץ. המנהל האמרכלי הא' מנור. חברי המזכירות המדעית האדונים איתן, דותן, מדן. האדונים וויסלבסקי ופולוצקי הצטדקו על היעדרם. סדר היום: (א) דו"ח של המנהלה (ב) אישור התקנון של הוועדה המרכזית למונחי הטכניקה (ג) תעתיק מלים עבריות בכתב לאטיני — דיון והחלטות (ד) דיון במונח הגיאוגרפי "אגם" או "ימה"

א. הא' טור-סיני מוסר דו"ח: עד עתה לא היה אפשר להפעיל מערכת ללשונונו. ועד הפרסומים הציע הצעה ותיקן אותה בשבוע שעבר. לפי שעה הוצע הא' בן-חיים כעורך מטעם מערכת, שהרכבה המלא ייקבע בישיבה הבאה של ועד הפרסומים. בקרוב יאורגן המשך עבודת המילון ההיסטורי; מוסד ביאליק אישר בימים האחרונים את תכניתנו ואת הרכב המערכת שהצענו. ועד הפרסומים והמנהלה הציעו לצרף את הא' בן-חיים כחבר בוועד הפרסומים.

בהצבעה חשאת נתקבלה ההצעה פה אחד.

הא' טור-סיני: לפי הצעת ועד הפרסומים יהיה המזכיר המדעי הא' מדן המזכיר לפרסומי האקדמיה.

ב. הא' טור סיני: ועד המינוח הגיש לטכניון העברי את הצעת התקנון של הוועד המרכזי למונחי הטכניקה. הטכניון קיבל את ההצעה, ועכשיו טעון תקנון זה אישור המליאה.